Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша Слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 8(342)** **4 САКАВІКА 1998 г.**

Шаноўнае спадарства

Рэдакцыя атрымала вынікі рэалізацыі газеты "Наша Слова" праз шапікі "Саюздруку" за студзень месяц па Гарадзенскай вобласці і гораду Менску.

Вось як гэта выглядае:

Горад(раён)	Пастаўлена	Спісана	Прыблізная колькасць пакупнікоў газеты
Гародня	450	383	19
Слонім	150	200	?
Ваўкавыск	150	151	?
Наваградак	150	62	30
Ліда	275	155	40
Ашмяны	45	н. зв.	?
Шчучын	90	178	?
Масты	43	12	11
Свіслач	43	40	1
Бераставіца	43	26	6
Карэлічы	45	19	9
Зэльва	43	28	5
Воранава	43	35	3
Смаргонь	150	106	15
Іўе	43	21	8
Астравец	45	14	11
Дзятлава	43	68	?
Менск	1800	207	531

Шаноўнае спадарства, мы не баімося стаміць вас гэтымі лічбамі. У наступным месяцы мы пастараемся даць інфармацыю па ўсіх раёнах Беларусі. І робім гэта не таму, каб пажаліцца, што несвядомыя беларусы дрэнна купляюць нашую газету, а ў першую чаргу робім гэта для абласных і раённых арганізацый ТБМ. Кожны хто ўмее лічыць убачыць, што са Слоніма, Ваўкавыска, Шчучына, Дзятлава паступіла яўна "ліпавая" інфармацыя. Выклікае сумненне і інфармацыя па некаторых іншых гарадах. Таму мы звяртаемся да сяброў ТБМ. Не палічыце за цяжкасць узяць на сябе кантроль праходжання нашай газеты па сістэме "Саюздруку". Пастарайцеся дамовіцца ,каб забіраць спісанныя газеты і раздаваць у школы. І дасылайце нам інфармацыю пра продаж. Калі вам, скажам, у Шчучыне аддалі ў рукі 50 газет і ў графе спісана стаіць 50, то прэтэнзій да шчучынскага "Саюздруку" мы мець не можам, а калі сёння мы туды пастаўляем за месяц 90 асобнікаў, а яны спісваюць 178, то мы не ведаем, што думаць.

І яшчэ для сяброў ТБМ. Мы друкавалі лічбы падпіскі за студзень, у лютым яны змяніліся нязначна. У сакавіку колькасць падпішчыкаў па папярэдніх звестках вырасла недзе на 50-60 чалавек. У чарговы раз мы надрукуем інфармацыю пра падпіску па раёнах у адным з першых нумароў красавіка. У сукупнасці з лічбамі продажу мы даём вам агульны малюнак распаўсюджання інфармацыі ТБМ і можа будзе сказана гучна, але і нейкіх ідэй Таварыства. І, калі, скажам, у Свіслачы газету выпісалі тры чалавекі ды яшчэ адзін купляе, то данясем мы туды свае ідэі не хутка.

Мы робім гэтую газету бо лічым яе патрэбнай. У Менску прададзена 90 працэнтаў ад пастаўленых. Яшчэ 500 асобнікаў распаўсюджвае сакратарыят ТБМ. Нават толькі для гэтых людзей мы павінны выходзіць. Спадзяёмся, што з месяца на месяц сітуацыя будзе паляпшацца. Пра нас даведаюцца, успомняць і пачнуць чытаць.

Станіслаў Суднік.

Дарагія Жанчыны Беларусі!

Вітаю вас у дзень нашага свята ў гэты нялёгкі для ўсіх нас час.

Няма сёння спакою на вашых тварах і ў вашых сэрцах. Няма спакою на Беларусі. У любы момант у кожнай з вас могуць забраць дзіця і кінуць за краты за надпіс на плоце, могуць збіць, аштрафаваць, наздзекавацца за тое, што вы навучылі сваіх дзяцей любіць вас і любіць Радзіму.

Але я веру ў вас, жанчыны Беларусі, я веру ўва ўсіх нас. Нас — палова краіны, і мы абаронім нашую краіну і нашых дзяцей.

Са святам вас, жанчыны Беларусі. Цёплай вясны вам, пяшчоты і сілы. На вашых руках Беларусь.

Старшыня Беларускага жаночага руху "Адраджэнне Айчыны" Таццяна Ваніна.

"СЦЯНА" ад Яновіча

27 лютага ў музеі Якуба Коласа ў Менску прайшла прэзентацыя новай кнігі Сакрата Яновіча "Сцяна", якая выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Не трэба дзівіцца, што кніга Сакрата Яновіча называецца так жа, як і ў Васіля Быкава. Проста кніга Яновіча праляжала ў выдавецтве каля дзесяці гадоў, а за гэты час ні то што яшчэ адну "Сцяну" напісаць можна было, а і пабудаваць з тых рукапісаў, якія прадаўжаюць чакаць чаргі ў розных выдавецтвах Беларусі.

Хартыя - 97

На мінулым тыдні ў Мастах утвораны рэгіянальны камітэт "Хартыя-97". У камітэт увайшлі прадстаўнікі ўсіх дэмакратычных арганізацый Мастоўшчыны. Старшынёю абраны сябар Беларускай сацыял-дэмакра-тычнай партыі "Народная Грамада" Алесь Пятрашка.

15 лютага 1998 года ў Менску адбыўся аднаўленчы з'езд БСДГ.

Грамада, створаная ў сакавіку 1991 года, зноў адрадзілася.

Узначаліў партыю Станіслаў Шушкевіч. У яе шэрагах такія вядомыя змагары за беларускую мову і навогул за беларускае адраджэнне, як Анатоль Вярцінскі, Вольга Іпатава, Сяргей Законнікаў, Адам Мальдзіс, Аляксей Пяткевіч, Мікалай Крукоўскі, Віталь Скалабан, Аляксей Саламонаў і інш.

З'езд прыняў статут, праграмную заяву, зварот "Аб пагрозе знішчэння беларускай мовы", а таксама заяву ў падтрымку маладых палітвязняў.

Аб пагрозе знішчэння беларускай мовы

Зварот з'езду Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады да грамадзян Беларусі

Удзельнікі з'езду БСДГ выказваюць сур'ёзную заклапочанасць станам беларускамоўнасці - аднаго з галоўных фактараў жыцця беларускай нацыі, захавання і ўмацавання беларускай дзяржавы. Рэальнай стала пагроза канчатковай асіміляцыі беларусаў, знішчэння арэалу нашай культуры і мовы. Лідзіруе ў гэттых трагічных працэсах горад Менск. Пацверджанне таму - хуткае скарачэнне ў ім беларускамоўных школ. Так, калі у 1993-94 навучальным годзе 58,6% першакласнікаў Менска прыйшлі у беларускамоўныя класы, дык у гэтым годзе - толькі 7,3%. У 10-х жа і 11-х класах на беларускай мове вучацца усяго 74 і 33 вучні адпаведна. І гэта ў двухмільённым горадзе, дзе большасць насельніцтва - беларусы.

Прычына таму - русіфікатарская палітыка Міністэрства адукацыі і ўрадавай адміністрацыі, абыякавасць у адносінах да нацыянальных праблем Беларусі. Трэба каб кожны разумеў, што знікненне ў этнічных адносінах 12-мільённай беларускай супольнасці прынясе велізарную шкоду ўсяму чалавецтву. Звужэнне арэалу беларускай мовы ёсць пагроза зніжэння разнастайнасці сусветнай культурнай прасторы.

Ва ўмовах, якія склаліся, толькі наша згуртаванасць, пашырэнне тлумачальнай працы, рашучае выступленне ў абарону беларускай мовы здольны ўратаваць яе.

Карыстайцеся ж роднай беларускай мовай паўсюдна! Пераконвайце рабіць гэта ўсіх грамадзян нашай рэспублікі! Бо ўсе мы павінны ўнесці свой уклад ва ўмацаванне беларускай нацыі - асновы дзяржавы, падмурку дабрабыту нашчадкаў.

Ад кожнага з нас, ад нашай згуртаванасці, ад нашых учынкаў залежыць будучыня Беларусі.

Прыватны агляд беларускага друку

Чатыры тыдні ў лютым

"Народная воля" З.Пазьняк ("Атрутны дух") ,В. Быкаў ("Жоўты пясочак")
"Крыніца" N 37 Ю.Барысевіч "Чарга" .

На першае месца сярод публікацый, што прайшлі ў лютым я прапаную артыкул лідэра Беларускага Народнага Фронту, які , дарэчы, ужо займеў рэзанас у прэсе (і як заўсёды, непрыхільны). Нячаста можна сустрэць у друку думкі аднаго з самых вядомых і уплывовых на Беларусі людзей. Між тым, артыкул сп. Пазьняка варты, каб яго прачыталі і прыхільнікі і праціўнікі.

Справа не ў тым, каб пагадзіцца з усімі ягонымі ацэнкамі, але адчуць і зразумець логіку чалавека, які ўзначальвае буйную палітычную партыю і, дарэчы, з'яўляецца ці не адзіным публіцыстам, што паслядоўна, на працягу гадоў выказвае ў друку пункт гледжання нацыянальнай дэмакратыі.

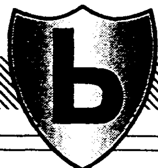
Мяне зацікавілі не столькі палітычныя ацэнкі, колькі назіранні сп. Пазняка за беларускім палітычным полем. Як жа слушны ягоны папрок у бок айчынных аналітыкаў і прагназістаў! Сапраўды, часта публікацыі шанаваных, і, прынамсі, шырока вядомых аўтараў пакідаюць - насуперак знешняй інтэлектуальнасці ці навуковасці - уражанне разлічаных на пакрыўджаных розумам людзей. Не бяруся вызначыць, ці заслужылі названыя Пазьняком асобы на большую крытыку чым іхнія калегі, але з'ява такая існуе і заслугоўвае, каб яе зганілі.

Яшчэ адна думка затрымала маю ўвагу, і я не магу яе абмінуць у гэтым аглядзе: як, сапраўды мала беларускага ў беларускім (геаграфічна) друку - і па тэмах, і па героях, і так бы мовіць, па аўтарскаму пачуццю. А дарма! Згаданы нумар "Народнай Волі" чытаецца лёгка і прагна, бо выразна адрозніваецца ад шмат якіх іншых, прасякнуты беларускай праблематыкай.

Апавяданне В.Быкава "Жоўты пясочак", упэўнены, нікога не пакіне абыякавым. "Народная воля" дала выдатны прыклад, што нават масавая газета, "таблоід", як гавораць на Захадзе, можа быць змястоўнай і сэнсоўнай, калі робіцца з думкай пра Беларусь.

Выпадкова ці не, але амаль аднachасова мне трапіўся адваротны прыклад: Элітарнае выданне апынулася, на маю думку, не на належнай па статусе вышыні. "Крыніцу" сп. Някляева я, можа не зусім справядліва, разглядаў як натуральнага канкурэнта "Нашае Нівы" і дзеля гэтага глядзеў на яе з прыхільнасцю.Тым болей я засмуціўся, калі прачытаў згаданае эсэ сп.Барысевіча. Я — не філасаф і не гарачы прыхільнік экзістэнцыялізму. З тым большым жалем я сцвердзіў, што не сустрэў у вялізным, як на эсэ, ніводнае думкі, якая б уразіла мяне навізною, глыбінёй ці трапнасцю. Мая патрабавальнасць не павінна здавацца перабольшанаю, бо гэты твор рэдакцыя "Крыніцы" адзначыла прэміяй, як лепшы ў сваёй галіне за 1997 год. Гэтая рэдкая філасофская справа падалася ім, значыць, дэлікатэсам. На маю ж дэлетанцкую думку, ужываючы любімае слоўца сп. Адуковіча, гэта не дыскурс, а экскурс, шматслоўны і, рызыкну сказаць, не злабадзённы.

Дарэчы, гэта агульная рыса зместу "Крыніцы" - незачэпнасць. Не прыцягваюць яе матэрыялы ўвагі, а калі нешта (напрыклад пераклады В.Сёмухі) прыцягвае, то акружэнне, кантэксы, упарта імкнуцца расцярушыць яе(увагу) і адштурхнуць. Я не стаў бы, аднак, пісаць усё гэта, калі б лічыў выпадак безнадзейным а часопіс вартым суцэльнага адмаўлення. ***Д. Ж.***

“Веру самому сабе і Беларусі...”

Гэтак сталася, што юбілей актыўнага сябра ТБМ і сталага аўтара газеты “Наша слова” Уладзіміра Содаля доўжыцца аж два гады - з 1997 па 1998 . У яго дзве метрыкі. Па адной, адноўленай у пасляваенныя гады, ён адсвяткуе сваю шасцідзесятую гадавіну ў ліпені гэтага года, а па другой, праўдзівай, знойдзенай ім апошнім часам, сустракаў свой юбілей напрыканцы мінулага года. З такой нагоды Літаратурны музей Янкі Купалы наладзіў творчую вечарыну Уладзіміра Содаля з выставаю “Веру самому сабе і Беларусі”. Юбіляра шчырым словам віталі народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, паэты Сяргей Давідовіч, Сяргей Грахоўскі, рэдактар трох яго кніжак Алесь Саламевіч, даследчык Генадзь Кісялёў, крытык Алесь Карлюкевіч, калегі, родныя і блізкія. Вялася зацікаўленная гутарка пра жыццёвыя пуцявіны імянніка. З асаблівай увагай успрыняла зала аповяд Ніла Гілевіча пра ліставанне аспіранта Ніла са студэнтам Уладзімірам, а ўрыўкі з ліста юнака Содаля надзвычай уразілі нават аўтара, які, аказваецца, і не памятаў пра напісанае.

На вечарыне прысутныя пазнаёміліся з сястрой спадара Уладзіміра Людмілай і зразумелі, што шчырая любоў да роднага слова, прага радка жыла заўсёды ў сям’і Содаляў. Слухачы сустрэліся з вершамі Людмілы, адчулі сапраўдную ўлюбёнасць яе ў паэтычнае слова.

Не трэба было гадаць, адкуль у дзяцей такое ўпартае імкненне тварыць для Бацькаўшчыны. Гледзячы на маці спадара Содаля, высокую, прыгожую, з нейкім асаблівым поглядам, што нясе незвычайную ўтульнасць і святло, разумееш, што гэта ў ёй працяг і пачатак духоўнага сталення магутнага содалеўскага дрэва. Дрэва, якое на працягу віхурных стагоддзяў не скарылася, не звалілася, не падладжвалася ні пад якія павёвы вятроў. Кожная галіначка ўсмоктвала тыя жывільныя скарбы роднай зямлі, тую вялікую веру ў сваё адметнае прызначэнне, каб потым аддаваць узятае і маці, і людзям, і краю. Падарожжа па радаводных сцежках Содаляў робіцца сустрэчай з людзьмі, апантанымі стваральнай ідэяй. І нават унучак Сержык, замілаванне і гонар дзеда, зялёненькі парастак на радаводным дрэве, ужо апанаваны задумамі, як палепшыць жыццё беларусаў, і мае даволі грунтоўную (для шасцігадовага!) праграму.

Таварыства беларускай мовы таксама ўдзячна прывітала свайго даўняга руплівца. Шчырае слова старшыні Генадзя Бураўкіна і сакратара Людмілы Дзіцэвіч сталіся сведчаннем непарушнай узаемнай сувязі.

Камітэт ушанавання клуба “Спадчына” ўзнагародзіў спадара Уладзіміра дыпломам “Гонар Айчыны” і срэбным імянным пярсцёнкам. Гэтая ўзнагарода адзначыла актыўны і шматгадовы ўдзел юбіляра ў нацыянальным адраджэнні, грамадзянскую мужнасць, стварэнне на тэлебачанні першага ў рэспубліцы моўнага тэлечасопіса “Роднае слова”, заснаванне навучальнага тэлебачання і цыкла перадач “Гавары па-беларуску”, грунтоўнае даследванне творчай спадчыны В. Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Ядвігіна Ш. Імя Уладзіміра Содаля занесена ў кнігу Гонару “Рупліўцы твае, Беларусь!”

На вечарыне адбылася і прэзэнтацыя новай кнігі Уладзіміра Содаля “Вікенцій Якуб Дунін-Марцінкевіч”.

Бяседа прайшла цёпла, па-сямейнаму, засведчыла духоўную знітаванасць, моц і ўпартасць усіх пакаленняў сёняшніх свядомых беларусаў. А гэтая сіла і паразуменне так неабходныя нам сёння, у гэтым растрэсеным свеце, каб змагацца за гонар людзьмі быць, каб жыць, загойваць знявечанае радаводнае дрэва Беларусі, на якім упарта і годна нясе сонцу свае парасткі галіна Содаляў.

Людміла Дзіцэвіч,
намеснік старшыні,
сакратар ТБМ.

Беларускія СМІ пра беларускую мову

*Агляд і каментары **Язэпа Палубяткі***

“Сёняшняе (і ўчарашняе) становішча мовы выключае з ліку чытачоў вялікую частку людзей, інтэлектуальна і духоўна падрыхтаваных да ўспрымання высокай і складанай матэрыі паэзіі. Нават “бура і націск” нашых паэтаў праз эстрадную папулярызацыю свайго слова , а праз яго і беларускага, дачыняюць не зусім тыя эстэтычныя “фалангі”.

Ала Семёнава. ЛіМ №8

І “ мая тваю не разумее”

Нядаўна ў газеце “Навіны” быў надрукаваны артыкул Сямёна Букчына “Мая тваю не разумее” , дзе абмяркоўваючы праблемы ужывання расейскай мовы, як прэзідэнтам Ельцыным, так і беларускімі СМІ спадар Букчын не абмінуў гаротную беларускую мову :“Ну, перш за ўсё, нельга не ўспомніць нядаўна прынятыя папраўкі да Закона аб друку, які абязуе, сярод іншага, не парушаць нормы беларускае мовы - дакладней, пісаць на той беларускай мове, якую ўлада лічыць прыдатнаю для сябе. У беларускай вядома, сёння разнабой вялікі: “наркамаўка”, тарашкевіца” мудрагелістае аўтарскае слова, аздобленае паланізмамі. Неяк у “Нашай Ніве” прачытаў: ***“... на фоне, на тле...”*** Падумаў: калі ўжо ***“на фоне”,*** то навошта спатрэбілася аўтару ***“тло”...***

А мне падумалася: калі ты пішаш на расейскай мове і абмяркоўваеш яе, дык навошта прыплятаць сюды беларускую .

“Я, канешне, цалкам за тарашкевіцу, бо гэта тое, што створана беларусамі, а не бэсэсэраўцамі, але, на мой погляд, сучаснаму беларускаму альфабэту не хапае маленькай дробязі, каб цалкам адпавядаць той самай тарашкевіцы ды слушнаму беларускаму вымаўленню, дробязь гэтая вось у чым: ...каб напісанне цалкам адпавядала вымаўленню, трэба, каб у альфабэце былі яшчэ дзве літары для гукаў: ***дз*** і ***дж***”

Наша Ніва №100 .Ігар Казакоў.

Вы ж — купалаўцы!

22 лютага глядзеў па БТ перадачу, прысвечаную маладому акцёру Віталю Рэдзьку, якога ведаю яшчэ з ягоных студэнцкіх гадоў і які, ведаю, прыстойна размаўляе на беларускай мове. Але ні ад яго, ні ад аніводнага купалаўца, што дапамагалі малодшаму таварышу выйсці ў людзі, я так і не дачуўся беларускага слова. Дарэчы, і іх таксама я ўсіх ведаю, як і яны мяне. Пры асабістых сустрэчах яны такія ўжо барацьбіты за беларушчыну! Той жа Манаеў, Аўсяннікаў, Давідовіч...

Дарагія мае людзі, у наступнай перадачы, ды і ва ўсіх іншых, пастарайцеся размаўляць на роднай беларускай, мове. Паважайце сябе, вы ж — купалаўцы!

Анатоль Сыс, ЛіМ N9

Моўныя спрэчкі

Працэнт ці адсотка?

Цікава параўноўваць часы даўнія і падзеі сёняшнія. Карысна памятаць набітыя гузакі і зробленыя памылкі. Бо навошта ж паўтараць. У дваццатыя гады быў нечым падобны ўсплёск беларускага адраджэння - выдаваліся слоўнікі, ствараліся беларускамоўныя навуковыя тэксты, удакладнялася навуковая тэрміналогія. Імкненне зрабіць “занадта ж сваё” дзе-нідзе пераважвала і нават для тэрмінаў грэцкага ці лацінскага паходжання, агульнапрынятых у навуковым асяроддзі розных краін, прынцыпова ствараліся беларускія аналагі. Так “перпендыкуляр” ператварыўся ў “старчак”, “прызма” - у “кантаслуп”, “гіпатэнузу” замянілі “ускосінай”. Але не прыжыліся наватворы, час вярнуў усё на месца. Цяпер гэткая валтузня з тэрмінам “працэнт”, які “занадта-беларусы” ўпарта называюць “адсоткай”. Паспрабуем разабрацца.

З даўніх часоў (асабліва пасля пераносу ў Еўропу інда- арыйскай дзесятковай сістэмы лічэння, якой мы сёння і карыстаемся) выдзяляюць сотую і тысячную долі асобнымі назвамі і асобнымі знакамі - працэнт і праміле (ад лацінскіх “pro zentum” — на сто і “pro mile” — на тысячу). Так гучаць гэтыя словы сёння ва ўсім свеце (прынамсі ў Еўропе і Амерыцы). Наўрад ці трэба тут беларусам адгароджвацца асабіста сваім словам.

Аматарам “адсоткаў” я б параіў быць паслядоўнымі і называць праміле “адтысячкамі” (“ці адтысяткамі”). Відавочна, што ў беларускай мове “працэнт” і “праміле” выгаворваюцца прасцей і лагодней, чым “адсоткі” і “адтысяткі”.

Усе такія пытанні абмяркоўваліся на дзвюх навуковых тэрміналагічных канферэнцыях, якія абыліся ў пачатку 90-х гадоў. Вынікам гэтых канферэнцый стала выданне некалькіх расейска-беларускіх слоўнікаў навуковай тэрміналогіі, у тым ліку - трох матэматычных слоўнікаў, адзін з якіх выдадзены ў Магілёве. Афіцыйныя выдавецтвы пакуль імкнуцца не заўважаць гэтых слоўнікаў, але, дзякаваць Богу, не ўсе выдавецтвы ў Беларусі дзяржаўныя, і ўдакладненая навуковая тэрміналогія ўсё актыўней прабівае сабе дарогу на старонкі кніг, часопісаў, падручнікаў.

Але ва ўсіх гэтых слоўніках (нават у самым радыкальным слоўніку, створаным тэрміналагічнай камісіяй Таварыства беларускай мовы) працэнт застаўся працэнтам.То ж, мо і не трэба , браткі-беларусы , займаюцца моўнай самадзейнасцю?

Міхась Булавацкі,
старшыня Магілёўскай
абласной арганізацыі
Таварыства беларускай
мовы імя Францішка
Скарыны.

Словы і справы ўлады

“Ні ў якім разе нельга выпучваць нейкую славянскую партыю.Інакай беларусы ніколі не аформяцца, як самастойная еўрапейская нацыя. Нам неабходна ізноў падняць значэнне беларускай мовы, хоць яна і не карыстаецца папулярнасцю ў грамадстве. Мы пайшлі на двухмоўе, таму што гэтага хацела большасць грамадзян Беларусі. Але зараз прыйшоў час выправіць становішча.

Іван Пашкевіч,
намеснік галавы
адміністрацыі
Прэзідэнта Рэспублікі
Беларусь.

(З прамовы на нарадзе афіцэрскага складу Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь)

Дык хто ж нацменшасць у Беларусі?

Усе нацыянальна свядомыя беларусы змагаюцца з уладнымі структурамі за права выхоўваць і вучыць сваіх дзетак на роднай беларускай мове. У гэты ж час большасць настаўніцтва з-за бальшавіцкай ляноты, абыякавасці і адсутнасці элементарнай прафісійнай адказнасці і годнасці з-за вугла паглядаюць, як дзяржаўныя чыноўнікі дабіваюць беларускамоўную сістэму выхавання і навучання. Міністэрства адукацыі і рэктары вышэйшай школы занялі кругавую абарону і на смяртэльна паражальную адлегласць не падпускаюць беларускае слова, беларускую мову ў ВНУ Беларусі. У гэты ж час вертыкальшчыкі перыядычна “праяўляюць” клопат аб развіцці адукацыі, культуры нацыянальных меншасцяў у Беларусі: праводзяць фестывалі, семінары, канферэнцыі і г.д. Нармальным розумам усё гэта ўспрымаецца, як здзек над карэнным этнасам Беларусі.

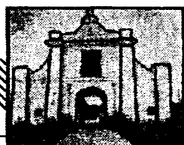
Для асэнсавання ненатуральнага стану існуючай сістэмы выхавання і навучання ў Беларусі трэба падняцца творчай беларускай інтэлігенцыі над сабой і з агульначалавечых пазіцый звярнуцца кожнаму да самога сябе і параўнаць сябе з інтэлігентам любой краіны і адказаць на пытанне, чаму на роднай зямлі беларусы ў Беларусі не маюць магчымасці, як усе людзі свету, атрымаць выхаванне і навучанне на роднай мове? Чаму ў Беларусі хай і з цяжкасцямі адчыняюцца польскія школы, а беларускія класы і школы зачыняюцца?

Дзяржава Беларусь - унікальная з’ява ў свеце, дзе дзяржаўныя структуры начале з прэзідэнтам праводзяць духоўны генацыд у нацыянальнай сістэме выхавання і навучання. А каб прыхаваць перад сусветнай супольнасцю свае злачынствы перад беларусамі ў Беларусі, маюць у сваіх структурах чыноўнікаў па пытаннях развіцця культуры так званых нацменшасцяў. Адначасна ліквідуюцца рэшткі беларускамоўных класаў, выганяюцца са школьных праграмаў класікі беларускай літаратуры, культуры. Чыніцца здзек над цэлай нацыяй.

Узнікае пытанне - дык хто ж у Беларусі з’яўляецца нацыянальнай меншасцю ў дзяржаўнай сістэме выхавання і навучання, каго ў першую чаргу трэба бараніць ад разбуральна-агрэсіўнага генацыду і асіміляцыі? У двухміліённай сталіцы г. Менску няма аніводнай сярэдняй школы, аніводнай ВНУ з беларускамоўнымі выхаваннем і навучаннем. Нават на філалагічных факультэтах беларускай мовы і літаратуры навучальна-выхаваўчы працэс не вядзецца ў поўным аб’ёме на беларускай мове. Шматгадовыя патрабаванні бацькоў, грамадскасці, у прыватнасці Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, адкрыць хаця б па адной сярэдняй школе з беларускамоўным выхаваннем і навучаннем у кожным раёне горада Менска ігнаруецца ўладамі. Ці не сімвалічна-камічна ўспрымаецца тое, што вучні ў сталічнай сярэдняй школе імя Якуба Коласа вучацца і выхоўваюцца не ў роднамоўным беларускім асяроддзі?

Як бачна, з пункту гледжання азначэнняў “рэгіянальная адукацыя” і “нацыянальна-дзяржаўная адукацыя” ў Беларусі і праблемы развіцця культур сумежжа ў Беларусі не ўкладваюцца ў агульначалавечае разуменне гэтай праблемы. Беларуская мова і культура ў Беларусі фактычна ў выніку двухсотгадовай акупацыі сталі рэгіянальнымі ў адносінах да “імперыі зла” (Р.Рэйган). У кожнай нацменшасці ў любой краіне ёсць свая этнічная дзяржава (у палякаў — Польшча, ва ўкраінцаў - Украіна і г.д.), свая этнічная маці-краіна, якая абараняе, дапамагае захоўваць і развіваць родную мову, культуру нацменшасці ў краіне пражывання. А хто будзе дапамагаць, ахоўваць беларусаў у Беларусі, калі дзяржава праводзіць калабаранцкую палітыку? Безумоўна, ніхто. Беларусы могуць разлічваць толькі на выніку сваёй уласнай барацьбы за сваё выжыванне, за сваё захаванне ў сусвеце нацыяў свету. Безумоўна, на пачварную сітуацыю з беларускай культурай, беларускай адукацыяй звярнулі ўвагу не толькі нашы дзяржавы-суседзі з еўрапейскай культурай, але і іншыя краіны Еўропы. Вялікая гістарычная адказнасць пяжыць на беларускай дыяспары ў свабодных краінах свету па захаванні і развіцці беларускай мовы, культуры ў замежжы да тых часоў, пакуль на Радзіме не ўсталюецца агульначалавечы парадак і лад жыцця, калі дзяржава будзе не знішчаць беларускую мову, адукацыю, а спрыяць іх адраджэнню і развіццю. Вось толькі тады ўзнікнуць дэмакратычна-цывілізаваныя ўмовы і для росквіту культур нацменшасцяў у Беларусі.

Мікола Савіцкі,
прафесар,
ТБМ імя Ф.Скарыны.
14.02.98г.

Што лепш: “ТЭРМІНАТАР” ці “СМЕРЦЬ ПІЯНЕРКІ”?

Зараз на старонках ЛІМа разгарнулася зацятая палеміка вакол артыкула Сяргея Дубаўца “Ружовы туман”. Думаю, што хто чытае “Наша слова”, ЛІМ таксама чытае, таму не буду зараз падрабязна распавядаць, аб чым гэтыя палеміка. Дарэчы, палемікі, на мой погляд, зусім і няма. З аднаго боку Сяргей Дубавец са сваім неасцярожным артыкулам, з іншага - толькі ягоныя апаненты.

Дзеля таго, каб чытачы мелі такое - сякое ўяўленне, аб чым сыр-бор, усё ж давядзецца колькі словаў распавесці пра сутнасць справы. Сяргей Дубавец у сваім артыкуле выказаў думку, што “беларускі народ абавязкова развітаецца з таталітарнай савецкай культурай, якая паўстагоддзя лічыцца ў нас культурай нацыянальнай” (С..Д.). І растлумачыў, чаму. Таму, што гэтая культура (літаратура асабліва) працавала на таталітарызм. А таму - яна шкодная.

Я уважліва (некалькі разоў) перачытала артыкул спадара Дубаўца і артыкул ягоных апанентаў. Зрабіла дзеля сябе выснову: я цалкам згодная з Сяргеем Дубаўцом. Так, гэтая літаратура шкодная. Апаненты спадара Дубаўца, у асноўным, апялююць на тое, што нельга ж адмаўляць цэлую эпоху ў літаратуры і жыцці. Добра, давайце не будзем адмаўляць. Зрэшцы, цалкам ніхто не адмаўляе, але і дыфірамбы спяваць Максіму Танку, Аркадзю Куляшову ці Івану Шамякіну не трэба.

Творцы - народ асаблівы. Народ творцам верыць. Пры гэтым даволі часта гэтая вера даходзіць да абсурду. На асабістым досведзе ведаю. Калі забаліць мне галава ад занадта разумных думак, дык я дзеля таго, каб супакоіцца, дэтэктыў пішу. Ды не абы які, а псіхалагічны. Паколькі ўявіць сабе нашага сышчыка, які карыстаецца “дэдуктыўным” метадам, я чамусьці не магу, таму мой герой жыве недзе за мяжой. У якой краіне - я і сама не ведаю. Імёны ўва ўсіх маіх герояў ангельскія ці якія шведскія. Дык вось, нядаўна мае дэтэктывы былі надрукаваныя. А потым надарыўся выпадак, які мяне вельмі насмяшыў. Падыходзіць да мяне знаёмец ды пытаецца: “Гэта твой дэтэктыў надрукавалі?” “Мой”,-кажу.”А ў якой гэта школе здарылася?” - працягвае ён мяне распытваць. Ён быў упэўнены, што ўсё здарылася у нашым горадзе, а я неабачліва дала назву свайму дэтэктыву “Трагедыя ў школьным музеі”.

Кожны творца павінен памятаць, што ён нясе адказнасць за тое, што ён стварыў. Тое, што даравальна маёй суседцы, якая ўсё жыццё шые тапкі, Кафку не чытае і навогул, мала што чытае, глядзіць “мульцікі” ды плача над чарговым серыялам, не даравальна чалавеку творчаму.

Некаторыя з апанентаў Сяргея Дубаўца раяць не зважаць на ідэялагічнасць твора, а бачыць у ім толькі эстэтычнасць. Вось менавіта ў гэтым месцы мне б і хацелася далучыць свой голас да спадара Дубаўца ды паспрачацца з ягонымі апанентамі. Сябры, як гэта можна не зважаць на ідэялагічнасць?! З дзіцячага садка нас прывучалі любіць “дзедушку” Леніна. Заўважце, не маму з татам, а ў першую чаргу, менавіта, гэтага самага “дзедушку”, які, дарэчы, ніколі нічыім “дзедушкам” не быў.

А дыфірамбы партыі, адзінай ды непагрэшнай! У маёй хатняй бібліятэцы ёсць цікавая кніга. Гэта зборнік вершаў “Адданасць”. Выдадзеная кніга ў 1978 годзе і цікавая тым, што ў ёй надрукаваны вершы, напэўна, усіх нашых паэтаў. Кніга складаецца з чатырох раздзелаў. Першы: “Ад прадзедаў спакон вякоў нам засталася спадчына...”, другі: “Камуністы - гэта слова, як са сталі, камуністы - гэта слова, як з агню”. Калі б не было ў кнізе гэтага раздзелу, не было б, на мой погляд, і самой кнігі. Трэці раздзел: “Нарадзіў кастрычнік нас, снежань парадніў”. І чацвёрты:”Пахне чабор, пахне чабор...”

Уладзімір Дубоўка, Станіслаў Шушкевіч, Сяргей Грахоўскі, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч, Міхась Стральцоў, Данута Бічэль-Загнетава, Алесь Разанаў і Яўгенія Янішчыц (паэты, у якіх я вельмі баялася расчаравацца) у другім раздзеле не друкаваліся. Трохі расчаравалі мяне Генадзь Бураўкін ды Рыгор Барадулін, іхнія вершы былі ў другім раздзеле. Але, ведаючы іхнюю сёняшнюю дзейнасць на ніве Беларушчыны і іхнюю сёняшнюю творчасць, можна дараваць ім памылкі маладосці. Яны ўжо з ружовага туману выйшлі, ну і дзякаваць Богу. А мой самы ўлюбёны паэт Максім Багдановіч значыўся ў апошнім чацвёртым раздзеле з рамансам ды санетамі.

На гэтым другім раздзеле зборніка мне б хацелася трохі затрымацца.Толькі цытаты.

Якуб Колас:

“Ён, Ленін, азначыў,
акрэсліў дарогі
ў новую праўду зямлі”.

Янка Купала:

“Не ў страх нам
пагрозаў замахі,
не ў страх
інтэрвенцкія шхуны,-
ні стуль,
дзе гадуюць манархаў,
ні стуль,
дзе бушуюць тайфуны”.

Максім Танк:

“ Партыя.
Я - адзін з яе радавых,
Я - адна толькі хваля
таго акіяна,”

Словы Аркадзя Куляшова вынесены ў назву раздзелу.

Пімен Панчанка:

“У залу ідуць піянеры,
Што нам, камуністам,
так вераць,
Як верым мы ўсе Ільічу, -
І слёзы
тады падступаюць...”

Усё, далей не буду, бо і сапраўды яшчэ заплачу. Начытаецца чалавек такіх твораў ды і кінецца голым целам на варожую амбразуру, альбо стане Чарнобыльскі пажар тушыць у адной кашулі. А жыццё - яно адно і не партыі патрэбна, а родным ды блізкім.

Ідэялогія ў творы - вялікая справа. Возьмем верш Эдуарда Багрыцкага “Смерць піянеркі”. Хоць спадар Багрыцкі не беларускі паэт, а расейскі, у дадзеным выпадку гэта значэння не мае, бо кожны савецкі школьнік павінен быў гэты верш ведаць. Гэта нават не верш, а трылер нейкі. Дзеянне адбываецца дзесці ў гады трыццатыя. Дзяўчынка-піянерка захварэла на скарлатыну. Памірае. Маці ейная ў роспачы. Плача над распасцёртым целам дачкі і намагаецца адзець ёй на шыю крыжык. Дзяўчынка, зразумела, адмаўляецца. Яна ж піянерка! Потым ейную труну ўрачыста праносяць па Краснай Прэсні. Не магу забыцца пра ўражанне, якое я атрымала. прачытаўшы гэты вершык. Я была літаральна ў шокавым стане. Справа ў тым, што ўпершыню з ім я пазнаёмілася, калі мне было столькі ж гадоў, колькі і гэтай піянерцы. А галоўнае, у мяне таксама была скарлатына. Праўда, былі тады ўжо не трыццатыя гады, а семідзесятыя. Мне былі зробленыя ўсе неабходныя прышчэпкі і майму жыццю нічога не пагражала. Але ўсё роўна я зрабіла выснову: дзяўчынка памерла таму, што не згадзілася надзець крыжык. А ў мяне ж яго таксама няма! І мая мама не магла мне яго надзець, бо яна была настаўніцай і не магла рызыкаваць сваёй працай.

Альбо згадаем пра той знакаміты камсамольскі білет з верша Аркадзя Куляшова. Тое, што чалавек губляе жыццё дзеля нейкай там паперчыны - гэта абсурд. Але самае жудаснае, што ў гэтага фанатычнага камсамольца былі паслядоўнікі і не толькі ў гады вайны. Страціў мой муж свой камсамольскі білет (мы з ім камсамольцамі былі, бо інакш не змаглі б стаць студэнтамі).

Праз некаторы час наш інстытуцкі камсамольскі бог даведаўся аб прапажы. Майму мужу пагражала выключэнне з шэрагаў Ленінскага камсамолу і аўтаматычна з інстытута, бо вучыцца там мелі права толькі камсамольцы. Выратавала майго няшчаснага мужа тое, што ён на той момант быў ужо жанаты, а я чакала дзіця. Паколькі я з'ўлялася студэнткай таго ж самага інстытута, адміністрацыя “гуманна” дазволіла майму мужу давучыцца. Сапраўды, сатаніцкія вершы і сатаніцкая паперка!

І зноў жа гэта - не выпадковасць, а заканамернасць.

А ці звярталі спадары апаненты ўвагу на тое, з якім замілаваннем глядзяць нашыя бацькі старыя кінастужкі? Так прыгожа на гэтых стужках дзяўчаты сена грабуць ці снапы вяжуць і яшчэ і песні пяюць. Гэтак шчасліва ім жывецца! А ці паказваў рэжысёр пры гэтым, што дзяўчатам заробку крэслілі ў падраным старшынёўскім сшытку “палачку”, на якую напрыканцы года маглі даць мяшок жыта напалову з мышынымі кацякамі? А маглі і не даць. Прыгадаем “Палескую хроніку” Івана Мележа. Гэта яшчэ не самы горшы твор той эпохі, але...

Менавіта я некалькі разоў перачытвала “Людзі на балоце”. У мяне дзеля гэтага была асабістая патрэба. Паляшуцкая гаворка вельмі падобная на наваградскую і асабліва на любчанскую. Менавіта там жыла некалі мая любая бабуля Ганна. “Подых навальніцы” чытала толькі адзін раз, бо патрэбна было сачыненне ў школе напісаць. “Завеі, снежань...” не дачытала і дагэтуль. Што я магу зрабіць, калі мяне зусім не цікавіць барацьба камсамольца Міканора за ўсталяванне калгаса, не цікавяць мяне таксама развагі на тэму: хто лепшы - Апейка ці Башлыкоў. На мой погляд - абое - рабое. А яшчэ мне не зразумела, чаму патрэбна лічыць старога Карча адмоўным героем, калі на самой справе ён - ці не адзіны ў трылогіі герой станоўчы. Хоча чалавек працаваць на сваёй зямлі, хоча лепш жыць, што ж тут дрэннага?

Творца натое ён і творца, каб бачыць ўсё: І добрае і дрэннае. І не толькі бачыць, але і ўмець паказаць іншым. Бог даў творцу талент, закопваць яго - вялікі грэх. Але гэта па Бібліі. Начытаўшыся кніг савецкага рэалізму, міжволі упэўніваешся, што большасць нашых творцаў у тыя гады чыталі не Біблію, а пастановы партыі і ўраду. А шкада. Я ўпэўнена, што ўсе яны таленавітыя. Не таленавіты чалавек навогул, не можа нічога ствараць, але талент свой, на жаль, многія ўсё ж закапалі. Чаму ў той час, калі нашыя некаторыя творцы падлічвалі ў сваіх творах колькасьць надоенага малака, Набокаў пісаў сваю “Лаліту”, а наш Быкаў - сваю “Альпійскую баладу”. Таму, напэўна, што іх, у першую чаргу, цікавіла асоба, ейны сусвет. Пра калгасна-партыйныя творы хутка забудуць, ўжо нашыя дзеці пра іх амаль нічога не ведаюць. З усёй сусветнай літартуры (не толькі беларускай) з пакалення ў пакаленне пераходзяць толькі тыя творы, у якіх на першае месца ставіцца каштоўнасць асобы, каштоўнасць жыцця, кахання, барацьбы Дабра са Злом. Дабро звычайна перамагае.

Зрэшты, адмаўляць тое, што ледзь не ўсе мы - ахвяры таго “ружовага туману” - не будзе праўдай. З-за гэтага “туману” мы не можам адчуць сябе вольнымі па-сапраўднаму. Несвабоднаму творцу вельмі цяжка ствараць. Увесь час за ягонай спіною нябачна будзе прысутнічаць нейкі кантралёр. Гэта тычыцца ня толькі творцы, але і таго , ад каго творца залежыць. Цэнзура або рэдакцыйная рада можа гэтак “паправіць” твор, што аўтар сам з цяжкасцю пазнае яго. Пры гэтым, большасць з рэдактараў - самі пісьменнікі. Прыгадалася з гэтай нагоды кніга расейскага пісьменніка Анатоля Кузнянцова “Бабін яр”. Напачатку ён апублікаваў свой рукапіс ў часопісе “Юность”. Усё тое, што было тады выпраўлена ці выкраслена рэдактарам Барысам Палявым, ў кнізе ён узяў у квадратныя дужкі. Палова кнігі была ўзятая ў гэтыя самыя дужкі.

Калі мы зможам пазбавіцца ад усіх кантралёраў, тады і выйдзем з “ружовага туману”. Дык давайце, спадары творцы, пазбаўляцца ды дзейнічаць па прынцыпу: “Лепш пазьней, чым ніколі!” Тым больш, што прыклады ёсць. Паглядзіце на Расею, Польшчу.

Я не кажу ўжо пра далёкае замежжа.

Лілея Сазанавец,
люты 1998 г. г. Ліда.

Мне ўсяроўна, хто будзе праводзіць беларусізацыю: дэмакрат ці дыктатар

Спрэчкі пра ружовы туман Дубаўца змусілі і мяне ўзяцца за асадку. Калі спрасціць усе пункты і змесці пыл займеннікаў, прыназоўнікаў ды завіхлястых словаспляценняў, то пытане ў гэтых спрэчках ставіцца так: была беларуская савецкая літаратура карыснай ці шкоднай. Трэба яе ўсю цалкам на сметнік і пакінуць толькі бязгрэшных ці не ? Дубавец дазваляе пакінуць Геніюш і, вось дакладна не памятаю, мабыць дазваляе трохі Быкава.

Разам з тым я хацеў бы прадоўжыць разгляд пастаўленнага пытання. Была беларуская савецкая літаратура карыснай ці шкоднай для беларускай нацыі? І паспрабую адказаць. Так пісалі паэты, пісьменнікі, драматургі пра Леніна, Сталіна, партыю, камунізм, інтэрнацыяналізм. Так , паказвалі ў сваіх творах камуністаў, камсамольцаў,камісараў. Так старшыні калгасаў, сакратары райкамаў у іх з німбамі, тоненькімі-тоненькімі, але німбамі. Так героі твораў ставяць грамадскае вышэй асабістага, а дзядулю Леніна вышэй бацькі. Так пісалі пра дружбу народаў і вялікага старэйшага брата. Так, пра ўсё гэта пісалі. І мы маглі б іх сёння даволі грунтоўна пакрытыкаваць, каб не было у нашым жыцці Леніна, Сталіна, партыі, камсамольцаў, піянераў, камісараў і сакратароў.Без німбаў але ўсе яны былі. Мы не крытыкуем Дантэ, Герберта Уэльса, Жуля Верна, Бероўза, якія пісалі пра тое, чаго ніколі не было. А тут, прынамсі, прататыпы то былі. Адна пазіцыя для беларускай савецкай літаратуры здаецца адваёвана. Яна паказвала ўсё такі жыццё, якое было. І не іх віна што яно было такое. На іх сумленні, што яны ставілі ў прыклад камсамольцау, якія выносілі з хатаў абразы, але ж яны выносілі. Не яны выдумлялі, што сакратар райкама дапамог бабцы прывезці дровы. І дапамагаў, адной з сотні, але дапамагаў. Іх віна ў тым, што не пісалі пра тых дзевяноста дзевяць, але гэта ўжо загана адлюстравання. Што ж, глянем, як рабілася гэтае адлюстраванне.

Тэхніка. Беларускія савецкія літаратары ў масе сваёй пісалі на беларускай мове. Яны асвоілі ўсе жанры і “апранулі” іх дрэннай, з русізмамі, без мяккіх знакаў, але ўсё-такі беларускай мовай. Дзякуючы масе твораў напісаных імі ніколі не ставілася пад сумнеў беларуская літаратура, як школьны прадмет: Чыста дарэвалюцыйных: Цёткі,Багдановіча, Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча хапіла б хіба толькі на невялічкі факультатыўны курсік. Дзякуючы магутнай літаратуры значна цяжэй было выкрасліць са школьных праграмаў і беларускую мову. Спрабалі, але цішком, па-зладзейску. А калі б літаратуры не было? Мову перасталі б вучыць недзе ў 30-м.

Фактычна мы занялі яшчэ адну пазіцыю . Беларуская савецкая літаратура ўратавала беларускую мову, як школьны прадмет.

Ідэалогія. Што ж, давядзецца прызнаць, што дзейнічала ідэалогія турмы, дзе ты або можаш есці, што дадуць, або не есці нічога. Не еш. Праз два тыдні вынесуць уперад нагамі. Канешне, амаральна, па-рабску, хваліць краты за якімі сядзіш і апавяць кожны завіток на іхніх іржавых прутах. Амаральна. Не ўсе хвалілі. Таленавітыя ўмелі таленавіта прамаўчаць. Менш таленавітыя ламалі і лёсы, і шыі. Большасці ўсё-такі даводзілася сяды-тады лізаць руку гаспадара. Некаторыя лізалі і іншае месца, але гаворка якраз не пра іх. Пры Сталіне саджалі без разбору. Пры Брэжневе друкавалі з разборам. Можна толькі здагадвацца, пра што і як пісаў бы Караткевіч сёння. Але ён пісаў тады. І сённяшнім вольным творцам трэба моцна папацець каб дацягнуць да ўзроўню нават самых ранніх твораў Караткевіча, твораў, якія выхавалі пакаленне гісторыкаў і ў якіх сёння не шмат знойдзеш камуністычных догмаў. Ёсць.Ёсць. Але яны не вынік ідэалагічнай скіраванасці Караткевіча, яны вынік агульнага ідэялагічнага псіхозу 250 мільёнаў на 1/6 частцы сушы .

Мы проста абавязаны асудзіць усім грамадствам аўтара песні “Таварыш прэзідэнт”, як апошняга прахіндзея, бо ён цынічна падхалімнічае дзеля ўласнай выгады ў той час, калі гэтага можна не рабіць. Савецкая літаратура пісала пра класавую барацьбу тады, калі па іншаму пісаць было нельга.

Так, дурылі нас нашы народныя і ў вобразах камісараў ды сакратароў, і яго вялікасці рабочага класа. Дурылі. На самай справе ўсё было не так, Але казкі таксама дураць. На Андэрсана мы не крыўдзімся, а на Шамякіна пакрыўдзіліся. Прыміце і яго за казачніка. Але ў яго казках ёсць доля праўды. Як ёсць доля праўды ва ўсёй савецкай літаратуры. І гэтая доля - яе трэцяя пазіцыя. Бо яна літаратура, а не летапіс. І хоць сацыялістычны рэалізм такое ж непаразуменне, як рынкавы сацыялізм, у ім ёсць і сацыялізм і рэалізм. Яны дрэнна спалучаюцца, але ёсць. І апошняе. Казкі гэтыя ізноў жа пісаліся па-беларуску.

А зараз давайце задамо сабе пытанне, што ўяўляе большую карысць для беларускай культуры, беларускай нацыі камуністычныя раманы Шамякіна, ці антыкамуністычныя прагрэсіўныя раманы Салжэніцына. З Шамякіным мы савецкія беларусы, з Салжэніцыным дэмакратычныя расейцы. І вось тут, шаноўныя, нічога не магу з сабою зрабіць, выбачайце. Для мяне бліжэй савецкая беларуская літаратура, чым дэмакратычная расейская. І калі ўжо Бог не паслаў нам дэмакратычнай беларускай літаратуры, то пакуль маладыя радыкалы гэты прабел выправяць, давядзецца абапірацца на фундамент літаратуры савецкай, бо калі яе выкінуць, то сп.Стражаву ізноў нічога не застанецца, як адмяніць у школах і літаратуру і мову. Без савецкай беларускай літаратуры ўся беларуская літаратура перастае існаваць. Праз гадоў дваццаць мы зможам дазволіць сабе выкінуць на сметнік Мележа, Танка, Караткевіча, Быкава. Да таго часу тыя, хто не пабываў у ружовым тумане створаць новую літаратуру. А пакуль, выбачайце, нельга.

Мне, зрэшты, не так і важна, пра што чытаюць дзеці: пра тэрмінатара, ці смерць піянеркі. Галоўнае, каб чыталі яны гэта па-беларуску. Лепш, канешне, каб чыталі яны пра Рагнеду і Усяслава, пра Вітаўта і Альгерда, пра Радзівілаў і Саапегаў, але пра гэта ўсё яшчэ трэба таленавіта напісаць. А пакуль і “Сэрца на далоні” працуе на Беларусь.

Мне ўсяроўна, хто будзе праводзіць беларусізацыю дэмакрат ці дыктатар. Дыктатар можа яшчэ і лепш. Камуністы прынялі закон пра дзяржаўнасць беларускай мовы за некалькі месяцаў. І, калі б яны шчыра перайшлі на нацыянальных пазіцыі і засталіся на ўладных пасадах, мы не плакалі б сёння над сямю першымі беларускамоўнымі класамі ў Менску. А стварыў такую сітуацыю з мовай і школай былы прарасейскі дэмакрат Лукашэнка. Вось і гадайце што лепей: беларускі таталітарызм, ці расейская дэмакратыя, беларуская савецкая літаратура ці расейская дэмакратычная. Прарасейскі таталітарызм Лукашэнкі не ў разлік.

Усяслаў Войніч.

Радагосце

Колісь панаваў на славянскіх землях, ладуючы згоду, Бог Рада (Радагошч, Рад). І пакінуў ён па сабе вечныя пазнакі - свята сустрэчы з продкамі Радаўніцу, россып назваў, з якіх найбольш славутыя горы Радагошчы, ды найменне вышэйшае пагодненасці-праўдзівасці: рада.

Даўно наспеў час і нам усім разам раіцца-радзіцца, каб раіліся ў свеце светлыя думкі, а не цямнотная навалач. Даўно пара спамянуць радасць гасцявання - гасцявання адно ў аднаго, у гісторыі, у нашае паэзіі, філасофіі, веры. Даўно засмоціліся душы па шчырай гаворцы пра нас і нашае пачуванне ў часе і прасторы. Можа, радаю, разам намацаем старавечны шлях ад продкаў да сябе і далей - у працяг. Можа рада высвеціць ісціну: якія мы тут, у зямным жыцці-дарозе, што перанялі ад папярэднікаў, а што набываем-вышукваем самі, што жывіць нас, падсілкоўвае, а што азмрочвае душы. Можа, нашая супольная рада згладзіць балючы падзел на католікаў і праваслаўных, праведных і хлуслівых, уладарных і залежных, удыхнуўшы волю ісці Чалавекамі па адзінай нашай Радзіме, у адным на ўсіх стагоддзі, пад адным небам. Можа, радава зразумеем, што думаць, бачыць, верыць па-рознаму — Божы дарунак нам, каб спасцігнуць усё хараство і багацце свету, жыцця, вечнасці. Бо мы ж прыходзім сюды кожны па-свойму дзеіць сваю справу, шукаць і любіць свайго каханага, нараджаць і гадаваць сваіх дзяцей, выбраць і паважаць сваю лёсавую пуціну, спавядацца ў сваім храме, каб з гэтых усіх сваіх памкненняў выткалася гармонія - Радагосце.

А нам пашчасціла: нам ёсць каго пачуць у гісторыі, ёсць да каго прытуліцца, за намі і над намі мудрыя Дзяды, якія таксама журбавалі, расставаліся, хварэлі, летуценілі, перамагалі і былі пераможанымі. І найвялікшы скарб у свеце - энергію сваіх думкаў ды пачуццяў - пакінулі нам на карыстанне. Пакінулі ўпластаваныя ў прастору і час жывыя цёплыя плыні памяці, якія й цяпер трымаюць нас у роспачы ды бязвер'і сваёй моцаю. Але... мы развучыліся чэрпаць і папаўняць засекі сусветнае дабрыні. Таму адкрывайма весніцы Радагосця - і слухайма сябе ды адно аднаго, прыхінаючыся да радаводнага Дрэва. Можа і прасвятлее Наш Шлях.

"Напісанае застаецца"... Прачытанае-пазнанае прарастае ў душы мужнасцю шукаць адказ на свае нягоды-нелады ў сабе, у глыбіні свайго мыслення і светаадчування. Гэтак выдадзеная нядаўна цэнтрам "Бацькаўшчына" кніга Ул.Арлова "Адкуль наш род" разважным роспавядам і зусім звыклымі, здавалася б, пытаннямі для паўтору-замацавання штурхнула мяне да парога, які падзяляе людзей на тых, хто быў, і тых, хто ёсць. Які жыве ў рэаліях зменлівых дзён чакальнікам тых, хто будзе. На гэтым парозе непазбежнага сплыву часу застаў мяне роздум - над прачытанай кнігай і над чалавечымі лёсамі, затканымі ў палотны гісторыі. Роздум пра нашае цярплівае нацыянальнае выжыванне, хаця нам падораныя ўсе правы і падставы для зладнага, гарманічнага жыцця. Калі б ведаць: адкуль наш род і мы - ягоныя спададжэнцы...

1

Я дасылаю голас да гісторыі. Скуль, з якое нетры жывіцца неаціхлая плынь нашае, беларускае ракі, ракі, што мае свой кірунак і сваю хаду да акіяна агульначалавечага, сусветнага? Скуль прыйшлі мы ўсе праз мяцеліцы стагоддзяў у гэты час, у гэты Край, каб чыніць свае справы ды ўзгадоўваць новых чыннікаў? Скуль прасвечвае наскрозь нашую людскую забыўлівасць паходня, запаленая продкамі? Хто літасцівы, уседаравальны мацуе наш народны дух, каб "не ўмерлі", не абрынуліся ў бездань-пустэльню, што прагна зеўрае над лёсам каторы век, каторы раз? І дзе мы ёсць зараз - на раздарожжы, на ўзыходзе да Стромы Сутнасці альбо ў зледзянелым спыне? Дый ці трэба цывілізаванаму чалавеку, што звычна "запрагае" касмічны карабель і навучае працаваць замест сябе разумныя машыны, звяртацца да гэтага пасівелага "скуль", абуджаць голас памяці? Можа, лацвей кінуць-рынуць азярыну, што зацягвае ў цёмныя глыбіні, ды рушыць наперад, лёгка, непрывязліва, незалежна- узляцець у другое тысячагоддзе паперадзе ўсіх народаў, прыкутых да спадчынных каранёў? А спрыту нам не пазычаць: як пакляліся некалі першымі ўзяць вяршыні камунізму, адрокшыся ад спракаветнае мовы, -гэтак і стараліся, нідзе не збочылі. Ажно пакуль нам не абвясцілі, што камунізму не можа існаваць у рэчаіснасці. Выходзіць: і ахвяравацца не было дзеля чаго...

Па законах Вышняе Мудрасці нічога не даецца чалавеку ў належнасць, нічога нельга прысвоіць, каб не давялося аддаць. І ў гэтым ёсць воля, права выбару. Гэтым законам усе мы абярожаныя ад залішняе сквапы, ад захопу ў маёмасць чужое душы, чужога пачування. Гісторыяй таксама не магчыма заваладаць - ні гісторыяй сваёй сям'і, ні гісторыяй Айчыны, ні, тым болей, гісторыяй, вытканай іншымі людзьмі, з іншым светаглядам ды іншай прызначанасцю ў свеце. Святло ж не запалоніш - праб'ецца скрозь усе заслоны.

Усё, што займелі ці мецьмем, падоранае нам толькі ў часовае карыстанне-навучанне, і непрыкметна для нас, незалежна ад нас яно робіцца набыткам, скарбам часавага і прасторавага бязмежжа. Ведама, мінуўшчыну можна закратаваць і ў вязніцы загасіць святло, каб не вабіла, не спакушала зазірнуць за тыя краты звонку. Але што зробіш з цяпершчынай, якая не паддаецца ніякім распарадам - снуецца сабе з усіх нітоў прыродаяўлення, каму выгодных, а каму і не надта. Пакуль мінуўшчына недзе горнецца ў цямніцы, мы не думаем, што жывём за кошт повязі з ёю., што яна трымае аберуч крохкую пасудзіну нашага бытавання - каб не рассыпалася на аскпёкі. Адамкнёны, адасоблены ад свае праміуласці, ад папярэднікаў, чалавек усяроўна падсвядома чапляецца за пёршаасноў - хай сабе і няпраўдзівую, пераніцаваную, бо ўсё жывое павінна ўглебавацца, каб расці, каб сцвердзіць сваё прышэсце.Прыкмячалі, як трава прабіваецца праз чэрствы асфальт, а танюткія бярозы ўкарэньваюцца на дахах зруйнаваных храмаў -на падстрэшках - схілах? Занесенае ў нейкую, аднаму Богу вядомую кропку, насенне шукае прычыны і мажлівасці выжыць: загуба ніколі не ёсць мэтай, загуба заўжды - вынік беспаваротнай знямогласці.

Таму наўрад ці хто разумны насмеліцца судзіць народ за тое, што ён учапіўся, як тапелец за саломінку, за чужы грунт, калі здарылася адмежаванне ад свайго, крэўнага. Не дакараем жа мы бярозку за выраст на абломах бажніцы ці зяліну за вымкненасць праз камяні. Спрацавала біялагічная абарончая рэакцыя, інстынкт самазахавання, усепланетарнае (ці ўсяленскае) цягненне да жыцця. Гэтак і нацыя - жывы арганізм - ратуецца ад самавынішчэння, прымаючы, надараецца, чужое ўлонне дзеля развіцця-ўзрастання. Але закладзеная ў травіне, бярозе і асобе, з'ява Божая, касмічная памяць неміночая, неадпрэчна выкіроўвае да першапачатку, да зладнасці . Карані праворваюць палетак, вышукваючы свой родавы канал, у якім цяплей і вальней. Незадарма ж на чужыне людзі паратункава прыпадаюць, як да жыццядайнае крыніцы, да Ведаў пра Айчыну - саграваюць новае гняздо прадаўнім цяплом родавага агменю. Бо энергія продкаў і падзеяў, імі твораных, куды мацнейшыя, чым самая поўная плынь сённяшняга нашага думання і дыхання. Бо, што нашыя жыцці-імгненні ў тысячагадовым кругазвароце Агню-Духу — толькі кроплі, мізэрныя кроплі, якім суджана ўзбагаціць нягаснавечны агонь. Аднак менавіта без гэтых, здавалася б, бязважкіх кропляў, разбурылася б светабудова. Таму гэтак парыўна, гэтак неперамож на трымаецца за жыццё ўсё існае на свеце - каб не парушыўся ў прыродзе баланс. Каб не разбурылася мудрая логіка быцця.

І гэтая неадольная логіка быцця аднойчы абавязкова сцвердзіцца - хай сабе і балюча, праз асэнсаванне ўласнае няўклюднасці і абыяканасці, хай сабе і занадта позна, калі цяжка паверыць і павяртацца да адпрэчанага вытоку. Але толькі ж павяртаннем, знітаваннем быласці з наступнасцю адбываецца высокае ачышчэнне. І толькі з ачышчэння пачынаецца шлях да праўды, да існасці ў саміх сабе і ў свеце наўкола.

2

Гісторыя ўзнікае са з'яўленнем чалавека. Час да гэтае прыступкі эвалюцыі - да прышэсця чалавека - дагістарычны, папераджальны. Гісторыю выкоўваюць людзі - думкамі, дзеямі, празорнасцю Духу. Людзі, самкнёныя ў непарыўныя звёны пакаленняў. Людзі, здатныя ўзвысіць сваю ролю на зямлі ці занядбаць айчынныя гнёзды, кінуць у нябыт альбо акрыліць лёс крэўнае супольнасці — роду-племені, нацыі, планеты. Гісторыя сягае ў будучыню, падмацаваная магутнай энергіяй тых дойлідаў, што ляпілі яе, гісторыю, ад першапачатку. Бо ў прасторы і часе няма пустэчы: кожная клетачка запоўненая інфармацыяй, ведамі, што прасякаюць бясконцасць на-скрозь, праграмуючы-складаючы заўтрасць, ужо сёння, яшчэ ўчора. Мы ўсе прыходзім у жыццё вольнымі. Але ж воля ёсць найперш адказнасць за тое, што мы выберам сабе ў гэтым разнастайным, разбагачаным жыцці: тое, дзеля чаго пасланыя сюды ў працяг прадзедам, ці адваротнае, разбуральнае... Мы злятаем сюды пчоламі: не прамінуць салодкі ўзятак, назапашаны прыродай-родам, перапрацаваць-усвядоміць і аддаць - дзеля новага вітка-ўздыму. Недарэмна ж слынны славянскі асветнік-першадрукар Францішак Скарына з Полацку на гравюрах біблейскіх выданняў малюе поруч вадзяны гадзіннік, пчалу, шалі ды сонца з месяцам. У бязмежнай плыні часу мы пчолы-рабачаі, раскрыленыя між сонцам і месяцам, між цемрай і святлом, ускладзеныя на вагі сусветнае гармоніі.

3

Раўнаванага парушаецца тады, калі чалавек выкульваецца з мінуласці, з памяці, калі губляе аснову-падмурак. Бо вядома ж : пупавіну ў немаўляці адрэзваюць не дзеля тога, каб адарваць ад маці, але ў імя навучання выжываць самому, чэрпаючы з падатлівага мяцярынскага чэрава дужасць ужо не гэтак фізічна, як тонка-душэўна, энергетычна. Гэткая самая філасофія нашага суіснавання з гісторыяй: пакуль чуем ейны сэрцабой, ейную прысутнасць у ваколлі, датуль засланёныя, апекаваныя ў руху да нашчадкаў, да новага гістарычнага звяна. Як толькі недзе надломіцца звяз - цяжка нам ў дарозе, на тых самых магічных шалях выбару. Вось тады пачынаецца вышук - чым запоўніць утвораную зломам пустэльнасць. Адны караскаюцца да сутнасці, збіваючы на раны ногі, нанова праходзяць пуцявіну дзядоў, каб знайсці пакалечанае звёнца ды зладзіцьь пераемнасць. Іншыя прымыкаюць да чужое дружыны, змацаванай сваёй памяццю, сваёй мараю. Адны, першыя, гісторыю твораць, не адступаючы ў пакутах. Другія ж прыстасоўваюцца, як тая бяроза на даху ды травіна на асфальце. Аднак і адны, і другія застаюцца на тых векавечных вагах, што ўзважваюць чалавечую і грамадзянскую важкасць-вартасць. І адны, і другія - складнікі долі Бацькаўшчыны. І адна толькі гісторыя - не зруйнаваная, не перакроеная, а праведная - здатная злучыць гэтыя дзве паловы нацыянальнае душы ў цэльны гарманічны арганізм. Пакуль жа душа разарваная ў два бакі - да вытоку і супраць яго - нацыя хворая, непаўнавартасная, нацыя самаўзнаўляецца адно на фізічным узроўні, не сягаючы на вяршыні духоўнае вечнасці. Каб з'яднацца, трэба ісці насустрач, трэба намагчыся пачуць адно аднаго, намагчыся ўбачыць святло, што прабіваецца знутры, з глыбіняў першасвядомасці, належнае ўсім - бяры і сілкуйся. Трэба знайсці ў сабе найдарожшы скарб - любоў, што знітоўвае ўсе эры, пакаленні ў жывы агонь гісторыі.

Адхінаю сцярожка завесу часу. Разгортваю кнігу "Адкуль наш род", "Апавяданні па гісторыі Беларусі для малодшых школьнікаў". Пачуваюся недарэкам-вучнем, якому доўга схітравана хлусілі, а ён цешыўся - праўда ж абавязвае сябе бараніць, а з маною прасцей: з ёю зручна зжываешся, бо яна выгодная ейным стваральнікам, а пасля і прыручанаму табе.

(Заканчэнне ў наст. нум.)

АПОВЕСЦЬ ПРА СЛОВЫ

Дом. Дзверы. Двор.

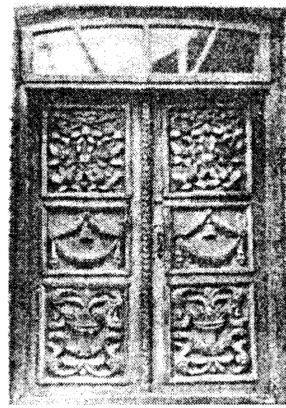
Для старажытнага чалавека пасля яды адно з важнейшых мейсцаў у жыцці займаў дом, дарэчы, як і зараз. Таму слова ***дом*** вельмі старажытнае. На санскрыце ***дом*** гучыць, як ***дам***. Слова ***дом*** захавалася ў многіх мовах. ***Domaine*** па-французску — маёнтак, ***domicile*** — жыллё. Вядома латынскае слова ***domen.*** У беларускай мове для тэрміна **дом** ёсць два словы: ***дом*** і ***хата***. ***Хата*** — слова таксама надзвычай старажытнае. Яшчэ задоўга да прыходу арыяў у Індыю ў хетаў сталіца называлася Хатус, што абазначае "хаты". Нямецкае ***das Haus***, дарэчы з гэтага гнязда.

Але вернемся да слова ***дом***. Які элемент абавязкова павінен мець дом? Печ? Акно? Мэблю? Не абавязковым і першачарговым элементам любога дома з'яўляюцца дзверы.

Адкуль паходзіць гэтае слова і што яно абазначае? І зноў я мушу адказаць, што і слова ***дзверы*** павінна быць крайне старажытным, не менш старажытным, чым ***дом***, бо дом без дзвярэй не мае сэнсу. Дакладней без дзвярэй, якія вісяць на завесах ён мог быць а вось без дзвярэй, як уваход, як адтуліна — не. На санскрыце ***dvar*** - адтуліна, выхад і разам з тым ***дзверы. вароты, брама***. ***Dvara, dvaraka*** — таксама ***дзверы, брама***.

Словы ***dvar, dvara*** утвараюць у санскрыце вялікае гняздо, але самі па сабе не адказваюць на пытанне пра сваё паходжанне. А развязак ляжыць, як заўсёды, побач. У санскрыце гняздо словаў на ***dvar*** пераплятаецца з гняздом словаў на ***dva***. А ***dva*** на санскрыце абазначае, як і ў нас ***два .*** Дзверы робяць з аднаго памяшкання два, з аднаго загона два. Зачыніў і падзяліў на дзве палавіны. ***Dvirvacana*** — падваенне.

Ад слова ***дзверы (dvar)*** пайшло і слова ***двор*** — тое, што знаходзіцца за дзвярыма.

Слова ***двор*** пазней - падрасло да значэння маёнтак і прыслуга, почат ці пачот манарха. Ад ***двара*** — словы і ***дваровы***, і ***дваранін***, і ***дворнік.***

Ад слова ***dvar*** у значэнні брама пайшла назва сталіцы Крышны **Дварака**, якая знаходзілася ў заходняй часцы сучаснага Гуджарата. Ад слова ***dvar*** — і ***дварэц***. У расейскай мове гэта палац. У польскай і чэшскай гэта вакзал. Але і там, і там у наяўнасці брамы, дзверы і вароты.

Найбольш старажытная форма дзвярэй дзверы на бегунках. У наш час пашыраны дзверы на завесах. У іх канструкцыю ўваходзіць шуфляда, або вушакі. На санскрыце вушакі — ***dvara - bahu***. Дзверы маюць адну ці дзве створкі. У залежнасці ад канструкцый дзверы падзяляюцца на дашчаныя, шаляваныя і філянговыя. Дзверы ў хлявах, гумнах, адрынах называюць варотамі.

У сваю чаргу адмыслова выкананыя вароты для ўезду на двор называюць брамай. Брама мусіць мець два вушакі і перакладзіну зверху. Калі ў браме вешалі весніцы, то маглі ставіць трэці вушак..

Вароты - ад ***слова варочаць. Павярнуць, паварот, вярцець***.

. Брама. Абрамленне. Рама. Рамоўка

Гэта словы аднаго гнязда. Фактычна вушакі з перакладзінай — тая ж рама.

Абрамленневаротаў, рама вакол варотаў - абрама, згубіла літару "***а***" і стала брамай. Невялікая фортка ў браме называлася ***брамка***, або ***весніцы*** за тое, што яна вісела на завесах.

Брамка і весніцы пазней адышліся ад брамы і сталі самастойнымі элементамі сядзібы.

Станіслаў Суднік.

Да словаў *кут, куцця, покуць*

Шаноўны спадар Станіслаў Суднік!

З вялікай цікавасцю прачытаў Ваш артыкул "Кут.Куцця. Покуць". Асабліва мне спадабалася, як Вы растлумачылі розніцу паміж кутом і вуглом. Шкада толькі, што Вы не сказалі, што трэба казаць "пад кутом, напрыклад, 80 град.", а не "пад вуглом..." , як зараз паўсюль пішуць і гавораць.

Яшчэ хачу сказаць некалькі слоў пра покуць. Калісці я выпісваў са старых кніжак цікавыя звесткі. І вось у мяне захавалася цытата з кнігі: Lukasz Colebiouski "Lud Polski" 1830 г. (у цытаце мова ідзе пра Беларусь) - " ... Klania sie katowi, u ktorym stal niegdys bozek Pokuc..."

Гэта значыць, што ў паганскія часы ў адным з кутоў хаты стаяў бажок Покуць, а потым у часы хрысціянства ў гэтым куце хаты пачалі вешаць абразы.

Зычу ўсяго найлепшага рэдакцыі газеты "Наша слова"!

Алесь Ступень , мастак.

Са свайго боку мушу дадаць, што і па часе ўзнікнення слова ***кут*** больш старажытнае, чым ***вугал***. Гэтае слова мы бачым яшчэ ў санскрыце. Ёсць там словы ***hima -kuta*** - снежная вяршыня. **Kuta** — тут вяршыня, а любая гара здалёк падобная на востры кут ці вугал. Ёсць у санскрыце і слова ***,dhanya-kuta,*** што абазначае свіран для збожжа. Ад гэтага слова нам засталося слова ***катух***, адгароджаная частка таго-самага свірна.

Станіслаў Суднік.

Часовы выканаўца абавязкаў рэдактара Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, а/с 7.

Рэдакцыйная рада:
Генадзь Бураўкін — старшыня, Людміла Дзіцэвіч, Сяргей Запрудскі, Аляксей Пяткевіч, Аляксей Рагуля, Аляксей Саламонаў, Павел Сцяцко, Алег Трусаў, Эрнэст Ялугін.

Аўтары нясуць поўную адказнасць за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі і друку Гродзенскага аблвыканкама.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Кошт па дамове.Газета падпісана да друку 2. 03. 98 г.
Наклад 3500 асобнікаў. Замова № 634.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 12 000 руб., 3 мес.- 36 000 руб.